

Trafikförvaltningen
TE
*Fastighet
Tunnelbana*

PM
2025-09-23
Version
2

Ärende/Dok. id.
TN 2025-0184

Infosäk. klass
K1 (Öppen)

Handläggare
Sofia Broman
08-1233 3003
sofia.fredin-broman@regionstockholm.se

Bilaga 3, Konst och arkitektur

Konsekvensbeskrivning för resenärsmiljöer, arkitektur och konst vid införande av plan för plattformsbarrärer

1 Bakgrund

På grund av föranledd utredning att införa olika typer av säkerhetsåtgärder vid plattformskant har Affärsförvaltare konst på TE och Resenärsmiljöstrateg på SU sammanställt detta PM med synpunkter som bör beaktas inom projektets ramar.

SL har sedan slutet på 50-talet implementerat konst i resenärsmiljöerna och arbetar sedan 70-talet efter procentregeln, dvs att upp till två procent ska avsättas till konstnärlig gestaltning vid ny- och ombyggnation. I dag finns det konst på 94 av 100 tunnelbanestationer.

Konsten värderas mycket högt av resenärerna och bidrar till att skapa trygga, omhändertagna resenärsmiljöer och ger resenärerna ett mervärde på resan. Detta medför att konsten är en viktig aspekt att ta hänsyn till när nya säkerhetsåtgärder planeras i dessa kulturhistoriska miljöer med höga konstnärliga och arkitektoniska värden.

I den spårbundna trafiken har många resenärsmiljöer skapats av framstående arkitekter som bidragit till gestaltning av byggnader, rum och möbler i nära samverkan med experter inom byggnads- och installationsteknik. Dessa byggnader och rum är sedan lång tid tillbaka en helhetskomposition där arkitekturen ofta är sammanflätad med konst. Förutom att dessa väl gestaltade resenärsmiljöer har ett kulturhistoriskt värde så är de också en del av Stockholmarnas kollektiva minne. De är en viktig del av SL:s varumärke.

Stockholms tunnelbanenät har sedan dess inledande skede på 1930-talet

Region Stockholm
Trafikförvaltningen
105 73 Stockholm

Leveransadress:
Lindhagensgatan 100
Godsmottagningen
112 51 Stockholm

Telefon: 08-123 316 00
Fax: 08-123 316 06
registrator.tf@regionstockholm.se

Säte: Stockholm
Org.nr: 232100-0016
www.regionstockholm.se

Besök oss: Lindhagensgatan 100. Kommunikationer: Stadshagen/Thorildsplan
utvecklats parallellt med regionens samhälls- och bebyggelseutveckling i övrigt.

Trafikförvaltningen
TE
Fastighet
Tunnelbana

PM
2025-09-23
Version

Ärende/Dok. id.
TN 2025-0184
Infosäk. klass
K1 (Öppen)

Nätet som helhet har ett kulturhistoriskt värde för beskrivningen av denna

utveckling. De enskilda stationerna vittnar om viktiga årsringar i den byggnadstekniska utvecklingen, om förändringar av arkitektoniska ideal och synen på konstnärlig gestaltning av det offentliga rummet. Kombinationen av arkitektonisk och konstnärlig gestaltning har givit Stockholms tunnelbana en unik karaktär som även uppmärksammats internationellt.

Trafikförvaltningen har som offentlig företrädare och förvaltare av det allmänna ett ansvar att *agera förebildligt* i enlighet med den samlade nationella arkitekturpolicyn *Politik för gestaltad livsmiljö* (2017/18:110)¹. De mål och delpreciseringar som antogs av riksdagen 2018 ska uppnås bland annat genom att *hållbarhet och kvalitet inte underställs kortsiktiga ekonomiska överväganden, att kunskap om arkitektur, form och design utvecklas och sprids* samt att *estetiska, konstnärliga och kulturhistoriska värden tas till vara och utvecklas*.

2 Typer av konst som påverkas av plattformsbarrärer

2.1 Betydelsen för helhetsgestaltade stationer

En helhetsgestaltad station innebär att hela plattformsrummet är en integrerad del av den konstnärliga helgestaltningen och stationens arkitektur. Det gäller material, kulörer, inredning, ytskikt, belysning etc. Hela rummet är att betrakta som konst, där stor hänsyn skall tas till förändringar som kan påverka gestaltningen.

Anläggningen består av 38 helhetsgestaltade tunnelbanestationer som är världsunika och har rönt stor internationell uppmärksamhet. Här har konstnärerna gestaltat hela stationen, vilket innebär att påverkan av eventuella plattformsbarrärer kommer att bli störst på dessa stationer och kan komma att påverka upplevelsen av konsten på ett förödande sätt.

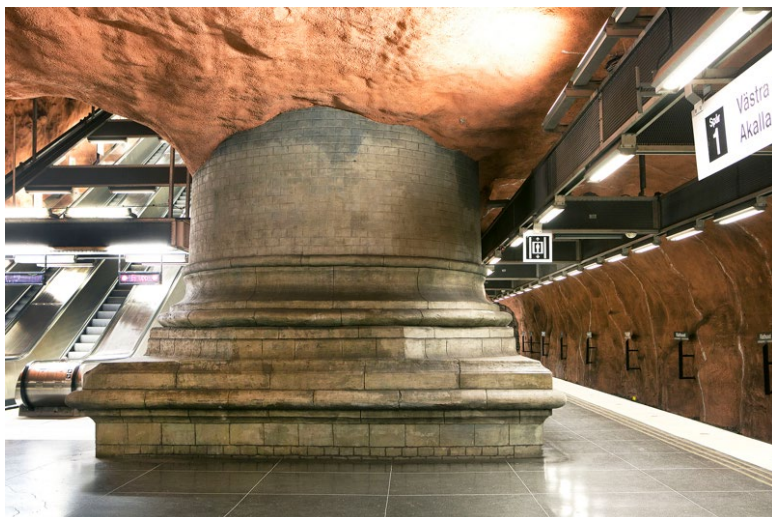

Bild: Helhetsgestaltad station Rådhuset Konstnär: Sigvard Olsson Foto: Hans Ekestang

Trafikförvaltningen
TE
Fastighet
Tunnelbana

PM
2025-09-23
Version

Ärende/Dok. id.
TN 2025-0184

Infosäk. klass
K1 (Öppen)

Bild: Helhetsgestaltad station Hallonbergen Konstnär: Elis Eriksson & Gösta Wallmark Foto: Hans Ekestang

Bild: Helhetsgestaltad station Hallonbergen Konstnär: Elis Eriksson & Gösta Wallmark Foto: Hans Ekestang

2.2 Betydelse för konsten på spårväggarna

På en rad stationer finns det konst på tunnelbanestationens spårväggar här medför höga barriärer att konsten döljs. Även om barriären skulle bestå av glas blir resultatet ett fysiskt och visuellt hinder framför konsten och vilket förhindrar upplevelsen av konsten på dessa ytor.

Trafikförvaltningen
TE
Fastighet
Tunnelbana

PM
2025-09-23
Version

Ärende/Dok. id.
TN 2025-0184

Infosäk. klass
K1 (Öppen)

Bild: Station Danderyds sjukhus Konstnär: Klara Källström Foto: Hans Ekestang

Bild: Station Stadshagen Konstnär: Lasse Lindqvist Foto: Hans Ekestang

Bild: Station Liljeholmen med glasprismor på spårväggarna Konstnär: Leif Bolter Foto: Hans Ekestang

Trafikförvaltningen
TE
Fastighet
Tunnelbana

PM
2025-09-23
Version

Ärende/Dok. id.
TN 2025-0184
Infosäk. klass
K1 (Öppen)

2.3 Betydelse för tillfälliga utställningar Konstväxlingar

SL driver utställningsprojektet Konstväxlingar där tillfälliga utställningar visas på sju tunnelbanestationer som byts regelbundet, för att resenärerna ska ha möjlighet att uppleva ny konst och se konstnärliga uttryck som vanligtvis inte kan visas i SL:s resenärsmiljöer. Fem av dessa Konstväxlingar är på spårväggarna. På Mariatorget visas fotokonst, Zinkensdamm och Gärdes visas färgbilder och på Slussen och Fridhemsplan visas svartvita bilder. Barriärer kommer att medföra att dessa Konstväxlingar kommer behöva tas bort då de inte går att se pga plattformsbagriärer, eller att plattformen blir för trång som vid tex vid Odenplan där konstmontern är placerad på plattformen.

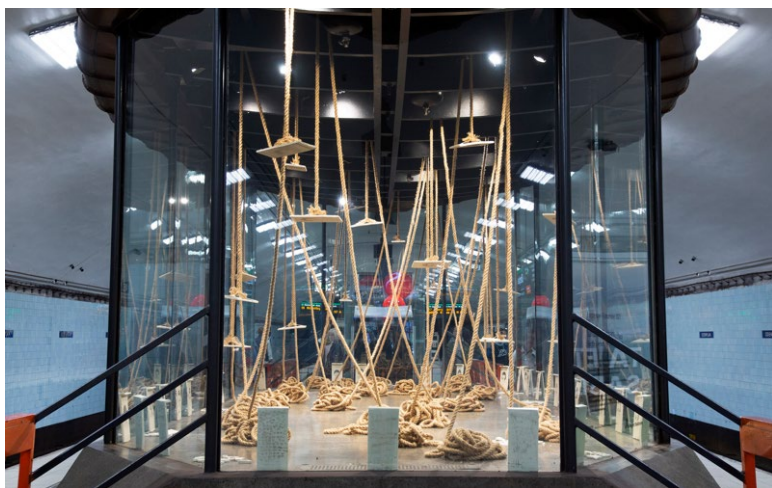

Bild: Station Odenplan ex på Konstväxlingar i montern Foto: Hans Ekestang

2.4 Betydelse för konst utomhusstationer

Det förekommer även konst på nästan alla utomhusstationer, här är det ofta enskild konst som tex skulpturer som är placerade på plattformarna. Här behöver också anpassningar göras men generellt kommer det vara lättare att placera plattformsbagriärer på denna typ av stationer.

Om konstruktionen av plattformabagriärer behöver skyddas och det medför förlängning av tex plattformstaket på utomhusstationer, kan det även innebära konsekvenser för konsten som det blir ont om plats.

Trafikförvaltningen
TE
Fastighet
Tunnelbana

PM
2025-09-23
Version

Ärende/Dok. id.
TN 2025-0184

Infosäk. klass
K1 (Öppen)

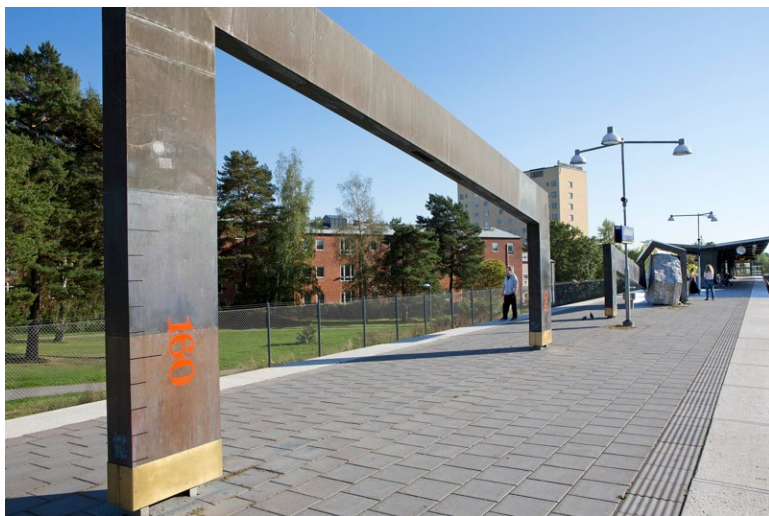

Bild: Station Bandhagen Konstnär: Freddy Freak Foto: Hans Ekestang

Bild: Station Rågsved Konstnär: Björn Selder Foto: Hans Ekestang

Bild: Station Telefonplan Konstnär: Bo Samuelsson Foto: Hans Ekestang

2.5 Betydelse för arkitekturen och rumsupplevelsen

Plattformsbarriärer har störst inverkan på inomhusstationer där rummet är definierat och rumsvolymen är förutbestämd. I dessa fall delar barriärer av rummet och rumsupplevelsen blir kraftigt förändrad. Även på plattformar utomhus riskerar barriären att störa resenärens utblick över den omgivande närmiljön. Man ska ej heller glömma bort att en barriär på en utomhusplattform i vissa fall kan påverka den närliggande stadsmiljön, för de som rör sig utanför stationsmiljön. I vissa fall kommer de att synas på långt håll.

För vissa stationer där trapphuset kommer ned på plattformen och gångutrymmet är litet mellan trapphus och plattformskant (Slussen, Medborgarplatsen, T-Centralen, Odenplan m.fl.), kommer kvarvarande utrymme innanför plattformsväggarna att upplevas som väldigt trångt. Möbleringen av exempelvis bänkar och reklamskyltar på dessa stationer kan komma att behöva ses över.

3 Berörda lagkrav

3.1 Lagen om upphovsrätt

Lagen om upphovsrätt, huvudsakligen genom upphovsrättslagen (1960:729), innebär att upphovsrättsinnehavaren äger upphovsrätten till konstverket, vilket betyder att konstverket ej får förvanskas. Verket skyddas under upphovsmannens livstid plus 70 år. Kunskapen om vad som är förvanskning finns hos Affärsförvaltare Konst, men ytterst är det upphovsrättsinnehavaren själv som avgör. Berörd upphovsrättsinnehavare alltid ska kontaktas vid större förändringar. SL äger dock rätten att ta bort ett konstverk i sin helhet.

Detta betyder att man måste avsätta tid och resurser för att låta upphovsrättsinnehavaren medverka vid ett eventuellt genomförande av textbrandgaspartier.

3.2 Plan och bygglagen (2010:900), PBL

Kap 8 §13 Förbud mot förvanskning

En byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas. Första stycket ska tillämpas också på 1. anläggningar som är bygglovspliktiga enligt föreskrifter som har meddelats med stöd av 16 kap. 7 §, 2. tomter i de avseenden som omfattas av skyddsbestämmelser i en detaljplan eller i områdesbestämmelser, 3. allmänna platser, och 4. bebyggelseområden.

Förvanskningsförbudet gäller vid alla ändringar, såväl exteriört som interiört, och oberoende av om en åtgärd är bygglovs- eller anmälningspliktig eller inte.

Kap 8 §14 Krav på anpassat underhåll

Ett byggnadsverk ska hållas i vårdat skick och underhållas så att dess utformning och de tekniska egenskaper som avses i 4 § i huvudsak bevaras. Underhållet ska anpassas till omgivningens karaktär och byggnadsverkets värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt. Om byggnadsverket är särskilt värdefullt från historisk, kulturhistorisk, miljömässig

eller konstnärlig synpunkt, ska det underhållas så att de särskilda värdena bevaras. En anordning för ett syfte som avses i 4 § första stycket 2-4, 6 eller 8, ska hållas i sådant skick att den alltid fyller sitt ändamål. Lag (2011:335).

Kap 8§17 Varsamhetskrav vid ändring

Ändring av en byggnad och flyttning av en byggnad ska utföras varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar till vara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden. Vid exteriöra förändringar ska hänsyn tas till riksintresset för kulturmiljövården *Stockholms innerstad med Djurgården* [AB115]. Tunnelbanan ingår som en del i riksintressets uttryck: "Tunnelbanans synliga uttryck i stadsbilden" och ska enligt Miljöbalken, MB 3 kap 6§ skyddas mot åtgärder som kan innebära påtaglig skada.

4 Sammanfattning

4.1 Plattformsbarriärer

Alla typer av plattformsbarriärer, men särskilt de höga, medför mycket stora och kanske till och med ödesdiga konsekvenser för arkitekturen och upplevelsen av konsten.

Helhetsgestaltade stationer, stationer med Konstväxlingar och stationer med konst på spårväggarna påverkas mest av plattformsbarriärer. Generellt medför plattformsbarriärer något mindre konsekvenser för utomhusplattstationer och de stationer som ej har konst på spårväggarna.

För konstens del kan konsekvenserna bli så stora att man kan tvingas ta bort konsten. Vilket medför höga omkostnader och negativa konsekvenser för resenärerna samt negativ publicitet för SL:s varumärke.

5 Rekommendationer

5.1 Konst

Generellt kommer säkerhetsåtgärder som medför fysiska och visuella barriärer ha stor påverkan på både konsten och stationsrummet. Desto högre barriärer, desto större påverkan på konsten. Införandet av denna typ av säkerhetsåtgärder får ödesdiga konsekvenser för konsten på stationen och upplevelse av konsten.

Ur konstnärligt hänseende rekommenderas att andra tekniska lösningar som bygger på AI-teknik, kameraövervakning och larm utreds närmare i stället för fysiska barriärer.

5.2 Arkitektur

För resenärernas rumsuppfattning har höjden och utformningen av barriärerna stor betydelse. BRR:s krav på räckeshöjd är 1.1 m. En sådan höjd skyddar mot

Trafikförvaltningen
TE
Fastighet
Tunnelbana

PM
2025-09-23
Version

Ärende/Dok. id.
TN 2025-0184
Infosäk. klass
K1 (Öppen)

fall och tillåter samtidigt de flesta resenärer att se över barriären så att rumsuppfattningen kan bevaras till viss del.

Barriärens material och utformning spelar också mycket stor roll. Barriärer av glas skulle underlätta rumsupplevelsen även om reflektioner i glaset till viss del skulle störa transparensen.

Utifrån arkitektoniskt och konstnärligt perspektiv rekommenderas en vidare utredning av olika typer av säkerhetsåtgärder vid plattformskant då alla fysiska barriärer kommer att ha stor påverkan på stationsmiljöns arkitektur och konst.